

КРОНА

ГЕНДЕРНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЦЕНТР

ЯІ

2 / 2014 (36)

і

Г
Е
Н
Т
И
К
А

П
О
Л
І
Д
Е
Р

Г Е Н Д Е Р Н И Й Ж У Р Н А Л

ЖІНКИ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

ІРИНА ТРОЯН

Попри ухвалення Україною ряду нормативно-правових документів і міжнародних угод, склад політичних інституцій демонструє розбіжності між декларованим та реальним станови-

рез що Україна у 2013 р. опинилася на 117 місці в світі за репрезентацією жінок в органах державної влади³. Проте дані результатів місцевих виборів демонструють поступове зростання кількості депутаток у місцевих радах: від 30,2 % у 1994 р. до 46,8 % у 2010 р. (див. рис. 1)⁴. Це є свідченням позитивних зрушень у представництві жінок в органах місцевого самоврядування, їх активної участі у громадському та політичному житті на локальному рівні.

Аналіз керівного складу органів місцевого самоврядування з урахуванням гендерних аспектів демонструє структуру розподілу владних позицій на місцях і наявність вертикальної гендерної сегрегації. В Україні кількість сільських, селищних та міських голів складає 11516, а розподіл кадрового складу виглядає наступним чином: 49,18 % представлені висунутими від партій чоловіками, а інші 50,82 % становлять особи з членством у партії

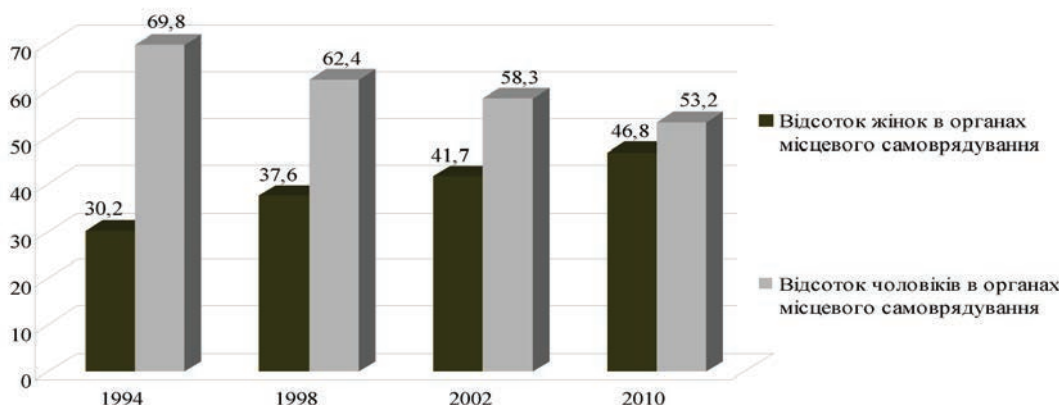
ціал жіноцтва як освіченої та економічно активної частини населення. За даними GEI 2013, Україна мала максимальний показник за рівністю доступу чоловіків та жінок до освіти – 96,1, показник вище середнього за доступом до ринку праці – 66, проте низький за участю жінок у політичній сфері – 41⁵. Наявна система нерівності підкріплюється ідеологічними уявленнями про «природні» або ж «традиційні» ролі чоловіків та жінок у суспільстві, що актуалізує необхідність формування належного рівня гендерної політичної культури та гендерної свідомості для подолання бар'єрів, що перешкоджають участі жінок у політиці⁶.

Ця стаття демонструє сучасні приклади участі жінок у політиці на рівні місцевого самоврядування, що спростовують гендерні стереотипи, засвідчують спроможність жінок успішно виконувати свої обов'язки, привносити нововведення та власний

досвід у вирішенні суспільно-політичних питань. Для аналізу обраний депутатський корпус Нерубайської сільської ради Біляївського району Одеської області, склад якої є гендерно паритетним – з 33 депутатських місць 14 посідають жінки. Гендерні аспекти депутатської діяльності на місцевому рівні проаналізовані на базі фокус-групового дослідження з 7-ма депутатками. Було виявлено, що саме спонукає жінок брати участь у політичному житті суспільства та що є запорукою успішної депутатської діяльності.

Учасницями групового обговорення стали депутатки віком від 30 до 58 років, представлені «молодшою» віковою категорією (дві жінки 30 і 33 років), особами середнього віку (дві 45-річні жінки) та «старшою віковою категорією» – жінками 55-ти, 57-ми, 58-ми років. Кожна з них має вищу освіту (педагогічну, юридичну, технічну). Серед представлених жінок дві – особи пенсійного віку, дві працюють у школі, дві викладають у ВНЗ, одна –

Рис. 1. Відсоток жінок-депутаток у складі органів місцевого самоврядування за результатами місцевих виборів в Україні 1994-2010 рр.

щем жінок у суспільстві за показниками їх впливовості, участі у прийнятті політичних рішень та представленості на вищих посадах в органах державної влади. Заключні коментарі CEDAW¹ в Україні засвідчують наявність вертикальної гендерної сегрегації – «недостатнього представництва депутаток на державних посадах найвищого рівня»². Відсоток жінок у Верховній Раді останнього скликання становить усього 9,4 % (42 депутатки з 445 місць), че-

ях, частка жінок серед яких – 27,6 % (див. рис. 2).

Недостатня представленість жінок на вищих рівнях органів державної влади призводить до неефективності використання людських ресурсів, оскільки жінки віддають чоловікам право репрезентувати всі сфери суспільства, посилюючи власну економічну та символічну залежність. Такий розподіл влади та впливу в суспільстві є невинуватим з огляду на потен-

бухгалтерка приватного підприємства. Термін їх перебування на посаді варіюється в межах від 1 до 12 років⁷.

Зміст депутатської діяльності в органах місцевого самоврядування

Специфіка спільнот позначається на змісті та характері депутатської діяльності в органах місцевого самоврядування та створює сприятливі умови для реалізації жінок у публічній сфері.

Життя та побут у селах і селищах

Рис. 2. Розподіл селищних та міських голів за статтю та партійною приналежністю (у %)

є простором регулярної взаємодії людей, об'єднаних почуттям колективної належності, спільним досвідом та інтересами. Оскільки виборчі округи представлені вулицею чи кількома багатопверховими будинками, соціальні мережі депутаток охоплюють увесь електорат, що сприяє їх обізнаності з проблемами колективного та індивідуального характеру, а також змушує працювати в умовах високого контролю та підзвітності.

Окрім виконання обов'язків, передбачених законодавством, основну частину діяльності депутаток становить постійна робота з виборцями та вирішення поточних проблем як інструментального, так і експресивного характеру. Депутатська діяльність жінок – це «повсякденний побут будь-якої сім'ї» (Поліна, 55 р.), оскільки у сфері їх відповідальності перебуває вирішення як суто побутових (робота ліфтів, ремонт водоводу), так і індивідуальних проблем виборців і виборчинь (порушення тиші, заборгованість за комунальні послуги, хвороба, потреба соціальної допомоги). На скарги громадськості депутатки реагують миттєво (інформують уповноважених осіб, проводять роз'яснювальну роботу), а іноді перебирають на себе функції виконавчого комітету чи ЖЕКу. Вони стають посередницями, люблять та організують вирішення конкретних питань: «Нашим виборцям

достатньо мати номер телефону депутата, тоді інших номерів – дільничного, електрика, газової служби – і не потрібно... Все і так буде вирішено» (Аліна, 45 р.).

Депутатки зазначають, що їх робота потребує високого рівня емоційної компетентності, оскільки за рукою успішного вирішення питань є ефективна комунікація. Їм найкраще вдається вирішувати питання, що не потребують бюджетних коштів, а тримаються на власній ініціативі чи колективних зусиллях громадськості. Проте часто депутатська робота перетворюється на суто соціальну, оскільки виборці звертаються до депутаток «як до жінок» з потребою психологічної підтримки: «з деякими питаннями виборці приходять до тебе як до жінки: щодо хвороби, яку не хочуть афішувати, чи сімейних проблем, потребуючи співчуття і

їм успішно люблять інтереси свого округу, відстоювати інтереси виборців: «Так, ми крикливі, активні... Зате без нашої участі не вирішується жодне важливе питання» (Аліна, 45 р.); «зі скандалами, з боєм відстоювали свою позицію. Він [голова] (прим. – І.Т.) зізнався, що боявся нас, бо кожна сесія була для нього справжньою каторгою, бо ми не мовчали» (Марина, 45 р.).

Робота на місцях потребує розуміння потреб людей, тому депутатки часто представляють округ впродовж декількох скликань: це забезпечує налагодження якісної комунікації та довіри, накопичення інформаційної бази та соціального капіталу, необхідного для оперативного вирішення поточних проблем. Паритетний склад депутатського корпусу сільської ради засвідчує те, що виборці довіряють жінкам вирішення громадських питань, оскільки в ході місцевих виборів вирішальними є репутація, особистісні риси та результативність роботи під час попередніх скликань.

Сценарії приходу у політичну сферу

Відмінна мотивація приходу жінок у політичну сферу спричиняє різні

«Подвійне навантаження» для депутаток перетворюється на потрібне: крім основної зайнятості на оплачуваній роботі, для них характерне виконання ролей матерів, дружин або бабусь, що поєднується з активною громадською діяльністю у публічній сфері.»

розуміння – на що чоловіки не здатні... Вони більш холоднокровні» (Ірина, 33 р.). Як бачимо, депутатки сприймають чоловіків та жінок як полярні, відмінні категорії, проте такі приклади свідчать і про необхідність належної репрезентації жіночих інтересів та досвіду у політиці.

Депутатська діяльність стимулює жінок до постійного саморозвитку, підвищення рівня компетентності з метою контролю процесу прийняття рішень на сесійних засіданнях сільради. Через наявність у депутатському корпусі мереж неформальних зв'язків та домовленостей, жінки вимушені віднаходити дієві важелі впливу на рішення депутатів чи голови сільради, саме тому публічні виступи депутаток на пленарних засіданнях набувають форми боротьби, а емоційність стає стратегічною зброєю у руках жінок, свідоме використання якої дозволяє

інтереси у громадській діяльності та передбачає різний ступінь ініціативності й наполегливості під час вирішення локальних проблем.

Досвід опитаних депутаток засвідчує відсутність безпосередніх амбіцій або мрій про можливість стати депутаткою. Попри те, що власної ініціативи «піти в депутати» не було, досвід громадської роботи (керівництво профспілковим комітетом на підприємстві, робота у державному секторі) або ж організаційний досвід на локальному рівні (газифікація будинку) засвідчив їх спроможність успішно вирішувати проблеми, продемонстрував їх здібності та управлінські навички. Це сприяло тому, що місцеві посадовці часто самі заохочували жінок спробувати себе у новій ролі, висунути свою кандидатуру на виборах. Такий сценарій засвідчує потребу зовнішнього заохочення жінок, підтвердження «ззовні» їхньої

компетентності та спроможності впо-
ратися з депутатськими обов'язками.
В іншому випадку сумніви та невпевне-
ність стають на перешкоді до самостій-
ного приходу в політику: «Сумнівалася,
що на мене зреагують серйозно, тому
що я молода жінка, боялась, що сприй-
муть не так, як чоловіка» (Людмила,
30 р.).

Деякі депутатки мають родинні
зв'язки з іншими депутатами / депута-
тками в органах місцевого самоуправ-
ління, що по-різному позначається
на характері їхньої діяльності. Напри-
клад, депутатка пенсійного віку, «пе-
рейнявши» владу в окрузі від свого
сина, нинішнього депутата райради,
виконує його символічну ре-
презентацію на місці, не усвідомлює
себе суб'єктом прийняття рішень («Люди
звертаються, інакше його
сприймають – він молодий,
активний») і сентиментально
сприймає свій статус: «Люди
до тебе з повагою ставлять-
ся, і це дуже приємно» (Ганна,
58 р.). Інші дві депутатки ви-
рішили залучитися до полі-
тичної сфери після обрання їх
чоловіків на посади в органи
місцевого самоврядування.
Прихід у депутатський корпус
жінок супроводжувався інте-
ресом до змісту самої діяль-
ності, а надалі – виникненням азарту
у конкурентній боротьбі та бажанням
спробувати свої сили у вирішенні кон-
кретних питань.

Як стверджують депутатки, ді-
яльність в органах місцевого самовря-
дування сприяла переоцінці власних
можливостей, позначилась на їхній
самооцінці та самовпевненості, на ре-
зультативності роботи, спроможності
власними зусиллями ставити питання
та вирішувати їх.

Сім'я, робота та депутатство

Зважаючи на нинішню соціаль-
но-економічну ситуацію в Україні,
двокар'єрна родина є реальністю так
само, як і гендерний контракт «працю-
ючої матері»⁸. Усі депутатки-учасниці
дослідження мають дітей (іноді й ону-
ків), одружені або проживають у гро-
мадянському шлюбі, що передбачає
повсякденне суміщення ними кількох
ролей. Саме тому «подвійне наванта-
ження» для цих жінок перетворюється
на потрібне: крім основної зайнятості

на оплачуваній роботі, для них ха-
рактерне виконання ролей матерів,
дружин або бабусь, що поєднується з
активною громадською діяльністю у
публічній сфері.

Депутатки залучені до вирішення
проблем, які потребують їх оператив-
ного реагування, постійної просторо-
вої чи комунікаційної доступності, а
діяльність базується виключно на гро-
мадських засадах і не передбачає жод-
них пільг, матеріальних виплат чи при-
множення капіталу. До того ж виконан-
ня депутатських обов'язків не регла-
ментоване в часі: «Вихідні – не вихідні,
ніч – не ніч – неважливо...у будь-який
час виборці телефонують» (Ірина,

у родині, дітей». Це свідчить про прі-
оритетність ролі матері та дружини,
оскільки цінністю для них залишається
реалізація у приватній сфері та щастя
в подружньому житті. Імператив ма-
теринських обов'язків є домінуючим
для жінок, що породжує внутрішні до-
кори сумління через постійні наванта-
ження в результаті «потрійної зайня-
тості» та недостатню кількість уваги,
пріділену дітям.

Отже, впливовість у публічній
сфері має позитивний вплив на авто-
ритет жінки у сім'ї та є прикладом ді-
алектичного характеру владних стосун-
ків та співвідношення статусів. Жінки
відзначають наявність поваги від ото-

Депутатки – учасниці фокус-групового дослідження, 2013 р.

33 р.). Активність та реалізація жінок у
громадській сфері потребує підтрим-
ки, тому їхнім чоловікам доводиться
брати на себе виконання репродук-
тивної праці. Часто чоловіки депутаток
долучаються до громадської роботи
(від вивішування оголошень до поли-
вання клумб, ремонту лавок), сприй-
маючи додаткові обов'язки
«з терпінням», оскільки
рішення про депутат-
ську діяльність дружини
було осмисленим і часто
спільним. Наразі жінки
пишаються допомогою
та розумінням чоловіків/
партнерів: «Бути депутатом поче-
сно – для сім'ї добре, чоловік допомагає,
однорумець... – без нього я нікуди, наш
домашній телефон – депутатська
приймальня» (Поліна, 55 р.).

Проте активна залученість жінок
до вирішення громадських проблем
іноді спричиняє психологічне напру-
ження, невдоволення членів сім'ї.
Жінки шкодують про час, «вкрадений

чужих та близьких, підвищення авто-
ритету на основній роботі та в сім'ї. Ді-
яльність депутаток створює позитивні
рольові моделі, зразки гармонійної та
неагресивної емансипованості, оскіль-
ки засвідчує можливість успішного су-
міщення жінками різних ролей.

**«Сприйняття депутатками себе як
політичних суб'єктів залишається не
актуалізованим та формулюється
крізь лінзи андроцентризму та па-
триархатних цінностей.»**

Статус жінки у політиці

Депутатська діяльність, за слова-
ми жінок, сприяла тому, що вони ста-
ли більш толерантними на роботі та в
особистому житті, гнучкими та дипло-
матичними при веденні переговорів,
навчилися керувати такими рисами, як
принциповість, імпульсивність та емо-
ційність: «ти постійно на виду, і ти
весь час думаєш, як себе поводити, що

сказати» (Поліна, 55 р.).

Під час обговорення депутатки дійшли висновку, що основними рисами депутати/ки мають бути такі: цілеспрямованість, впевненість у собі, нонконформізм, вміння гарно і переконливо говорити, власна точка зору, виваженість, толерантність, стриманість, особлива харизма.

Сприйняття жінками себе як політичних суб'єктів залишається не актуалізованим та формулюється крізь лінзи андроцентризму та патріархатних цінностей. Жінки призвичаєні використовувати латентні важелі впливу на прийняття чоловіками управлінських рішень, стверджуючи що «жінка – це шия, незважаючи на те, що чоловік – голова». Такі погляди видаються рудиментарними для депутаток, влада яких є легітимною, а вони – уповноваженими самостійно приймати рішення як суб'єкти політичної діяльності. Уявлення депутаток старшої вікової когорти про жінок у політиці сповнене стереотипів, що апелюють до біологічного детермінізму та іноді суперечать їх власному досвіду відстоювання інтересів виборців: «У жінки від природи більш широка душа і серце відкрите для оточуючих людей, у чоловіків цього немає взагалі – вони більш вузько спрямовані... Душа в жінок спрямована на красу, спокій, щоб зробити світ кращим» (Наталя, 57 р.).

Використання позитивних суспільних стереотипів щодо рис, властивих жінкам, становить основу стратегічних (хоча й неусвідомлених) технік просування та побудови власного іміджу у політиці: «Жінка в природі – це мати, сестра, жінка – оберіг в Україні, от і ми оберігаємо наших виборців» (Поліна, 55 р.). Такий стратегічний есенціалізм посилює їх позиції серед інших кандидатів: депутатки певні, що з приходом до влади їх приватна сфера, дім розширюється, а «родина примножується», у результаті чого

традиційні функції жінки – догляд, піклування – вони поширюють на свій округ та виборців, а відстоювання їх інтересів схоже на «материнську турботу і захист». Аналогічно, «специфічні, властиві жінкам» риси стають у нагоді під час окреслена переваг жінок над чоловіками: «Так як жінка намагається добре виглядати, вона прагне створити красу і довкола себе – впорядкувати будинок, округ»; «близьких стало набагато більше – сім'я плюс цілий округ» (Аліна, 45 р.).

Депутатки дотримуються «традиційних» уявлень щодо ролі жінок у політиці як «об'єктів-символів», натхненниць, присутність яких в органах влади пояснюється потребою харизми чи краси. Відчуваючи гендерну нерівність, андроцентричний характер владних інституцій і недостатню репрезентованість інтересів жінок у політиці, депутатки не наважуються говорити про суспільний устрій у категоріях домінування-підпорядкування, проте власною поведінкою розв'язують гендерні стереотипи та фонові очікування: «Коли в прокуратуру викликають – то на тебе починають тиснути, бо ти жінка, але потім розуміють, що зайшла далеко не та жінка» (Аліна, 45 р.).

Використання жіночих «чар» (флірту, комунікабельності) іноді сприяє успішному вирішенню питань, проте часто саме статева належність накладає обмеження або ускладнює доступ жінок до владних ресурсів. Явище «скляної стелі» позбавляє жінок доступу до вищих управлінських позицій та сприяє кар'єрному просуванню чоловіків. Жінки виключені із суто чоловічих практик, які дозволяють чоловікам у неформальній обстановці вирішувати питання особистого чи політичного характеру: «Чоловікам легше: розпили шампанське, на полювання поїхали – і все вирішили. А якщо жінка – гарна дружина в сім'ї, то

вона не може скористатися власною «зброєю», бути куртизанкою, і деякі питання вона не зможе вирішити» (Поліна, 55 р.).

Загалом депутатська діяльність в органах місцевого самоврядування є вимогливою, оскільки народні обраниці стають об'єктами безпосереднього контролю громадськості, що потребує від них бездоганної репутації, підкріпленої результативною роботою на місцях. Паритетний склад депутатського корпусу та перебування жінок на посаді депутатки протягом декількох скликань свідчить про те, що виборці довіряють жінкам представництво власних інтересів і вирішення проблем округу. Основою формування політичного іміджу депутаток є їх апеляція до «специфічних жіночих рис», тому «природність» їх турботи про виборців та власний «дім» – округ – стають конкурентною перевагою на виборах. Не зважаючи на традиційні уявлення про статус і роль жінок у політиці, депутатки у своїй громадській діяльності спростовують гендерні стереотипи та очікування, ревно захищаючи інтереси громади та приймаючи виклики політичної боротьби. Громадська активність жінок, їх публічний статус та символічна влада сприяють встановленню більш егалітарної моделі взаємин у родині та перерозподілу обов'язків між членами подружжя, а навантаження жінок у публічній та приватній сферах виправдовується почуттям моральної задоволеності та реалізованості, основою яких є їх впливовість і авторитетність серед виборців.

¹ Заключні коментарі Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок / Україна / 45 сесія, 18 січня – 5 лютого 2010 р. – 10 с.

² Заключні коментарі Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок / Україна / 45 сесія, 18 січня – 5 лютого 2010 р. – 10 с.

³ Women in National Parliaments / [Inter-Parliamentary Union]. – Режим доступу: <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm>.

⁴ Некряч А. Гендерний підхід у місцевому самоврядуванні: здобутки, проблеми, перспективи // Політологічні записки. Збірник наукових праць. – 2012. – Режим доступу: <http://zavantag.com/docs/208/index-1084428-1.html?page=12>.

⁵ Human Development Report 2013 / Gender Equality Index / [UNDP]. – Режим доступу: <http://hdr.undp.org/en/statistics>.

⁶ Мельник Т. Гендер у політиці // Основи теорії гендеру: Навчальний посібник. – К, 2004. – С. 219-265.

⁷ Респондентки для фокус-групового обговорення були відібрані за такими первинними змінними: статусом депутатки, статтю та виборчим округом. Як вторинні змінні виступали вік, рівень освіти, основний вид зайнятості, тривалість роботи у депутатському корпусі, сімейний статус та наявність дітей. Імена депутаток змінені на вигадані.

⁸ Здравомыслова Е.А., Темкина А.А. Социальное конструирование гендера: феминистская теория // Ведение в гендерные исследования. Ч. 1: Учебное пособие. – СПб., 2001. – С. 147-173.